

BEPALING IN HET VELD VAN LEEFTIJDKLASSEN BIJ DE RIETGANS *ANSER FABALIS*

Age group ratio counts of Bean Geese in the field

J. VAN IMPE

INLEIDING

Even na de tweede wereldoorlog nam in Europa het onderzoek van de populatiedynamiek bij wilde ganzen een aanvang. Een vroege stap bij dit onderzoek bestaat in het herkennen van éénjarige vogels (juvenielen) tussen de overjarige. Hierdoor kan een rechtstreekse aanwijzing bekomen worden omtrent het slagen van het broedseizoen, het familieverband en de eventuele jachtdruk in de winterkwartieren. Heden is deze methode uitgewerkt voor nagenoeg alle ganzensoorten, die bij ons overwinteren. Zo beschreef Mörtzer Bryns (1961) de veldkenmerken om leeftijdsklassen bij de Brandgans *Branta leucopsis* te bepalen. Bovendien is een kort overzicht van het onderzoek bij andere soorten bij deze auteur te vinden.

Over leeftijdsklassen bij de Rietgans is tot dusver weinig bekend. In tegenstelling met wat gebeurde bij de Kleine Rietgans *A. brachyrhynchus*, kon bij de Rietgans nog geen diepgaand onderzoek aangaande populatiedynamiek op de broedplaatsen gedaan worden. Bovendien blijft het onderscheid in het veld tussen overjarige en éénjarige Rietgansen in de klassieke handboeken onbesproken of het wordt voor de waarnemer ingewikkeld voorgesteld, zodat van deze werkwijze ook niet veel te verwachten viel.

Deze studie tracht de bruikbare veldkenmerken van jonge Rietgansen mede te delen. Door een onderzoek van een relatief groot aantal exemplaren werden enige aanwijzingen verkregen omtrent het percentage juvenielen en de familiegrootte in de Zeeuwse winterkwartieren.

METHODE

Tijdens een twaalftal winters werden groepen Rietgansen in de polders van Zeeuws-Vlaanderen en later ook van Zuid-Beveland onderzocht. De soort overwintert hier niet zozeer op een aantal traditionele plaatsen, zoals bij de Kolgans *A. a. albifrons* het geval is, maar zij is in de Wilhelminalpolder bij Goes en ook in de polders rond Westdorpe (Z.-VI.) toch dikwijls in grote concentraties te vinden, hetgeen de kans op waarnemingen van dichtbij verhoogt. Steeds werd gebruik gemaakt van een telescoop 45 x 60 en alle waarnemingen gebeurden bij een goede belichting vanuit een wagen.

Coombes (1947) heeft als eerste aangetoond, dat in Zeeland overwinterende Rietgansen de kenmerken van een toendra-populatie *A. f. rossicus* kunnen vertonen. Sindsdien is de inhoud van deze belangrijke ontdekking door ganzenkenners weinig of niet gewijzigd. Wel kwam aan de hand van ringvangsten naar voren, dat de Nederlandse Rietgansen afkomstig zijn uit een menggebied van toendra- en taigavormen (Perdeck en Speek in Bauer en Glutz, 1968).

Vertegenwoordigen de Zeeuwse Rietgansen zulk een mengvorm, dan mag mede in navolging van Suetens (1964), met voldoende zekerheid worden aangenomen, dat hun veldkenmerken dicht bij die van *A. f. rossicus* gelegen zijn. De verschillen met een mij bekende *A. f. fabalis*-populatie uit Noord-Brabant zijn inderdaad groot. De studie werd dus uitgevoerd op hetzij een *A. f. fabalis* \neq *rossicus*-populatie met overwegend kenmerken van *rossicus*, hetzij op *A. f. rossicus*.

Volgens de onderverinding opgedaan bij de Kolgans en de Rotgans *Branta b. bernicla*, varieert het percentage juvenielen sterk van groep tot groep in eenzelfde seizoen. Slechts tellingen van meerdere groepen, die dan over het gehele winterseizoen gespreid moeten zijn, kunnen tot aanvaardbare resultaten leiden. Daarom werd alleen rekening gehouden met het wintertotaal. Ook is een telling, waarbij moeilijk zichtbare vogels niet nader onderzocht worden, zonder waarde. Adulte vogels zijn vaak zamer dan juveniele en over het algemeen zijn zij beter waarneembaar. Komt men bij een groep, waarvan meerdere exemplaren verborgen blijven, hetzij achter soortgenoten, hetzij door een glooiing van het terrein of door een greppel is het verkieslijk het onderzoek stop te zetten.

RESULTATEN

1. De veldkenmerken van juveniele Rietgansen

In navolging van Hartert (1915), toonde Voous (1944) aan, dat alleen vogels in het eerste vederkleed met zekerheid als jonge vogels te herkennen zijn. In het veld is het onderscheiden van juveniele en overjarige vogels bij Rietgansen heel wat moeilijker dan bij andere ganzensoorten. Bij de Kolgans is in de vroege winter dit onderscheid mogelijk op grotere afstand en zelfs bij vrij donker weer. Voor de Rietgans daarentegen zijn uitstekende waarnemingsomstandigheden steeds noodzakelijk.

De literatuur geeft een aantal kenmerken van juveniele Rietgansen, die in het veld niet kunnen gebruikt worden:

- Juveniele vogels hebben een grauwere of lichtere pootkleur dan overjarige (Naumann, 1902; Witherby e.a., 1949; Bauer en Glutz, 1968). Vermits men al vlug ondervindt, dat de pootkleur van overjarige vogels erg variabel is, heeft deze in ons onderzoek nooit tot een klasse-indeling geleid.
- Juveniele vogels missen de witte veertjes aan de snavelbasis, die kenmerkend zijn voor overjarige (Witherby e.a., 1949; Bauer en Glutz, 1968). Volgens Naumann (1902) daarentegen verdwijnen deze witte veertjes opnieuw bij zeer oude vogels. Dit laatste schijnt in overeenstemming te zijn met onze bevindingen, want op honderden gecontroleerde overjarigen waren er heel wat, die geen witte veertjes vertoonden. Ook bij juvenielen zijn, eerder zelden, witte veertjes te zien. Hierdoor ontstaat een onbetrouwbaar veldkenmerk.

— Juvenile vogels hebben een rosse tint op hoofd- en nekvederen (Dementiev en Gladkov, 1952). Dit hebben wij nooit opgemerkt.

De volgende kenmerken, gerangschikt volgens hun belang, kunnen een steun bieden voor de indeling in twee leeftijdsklassen:

1) De bij overjarigen zeer opvallende "zijstreep", is bij juvenielen afwezig, smal of onderbroken. Zoals bij overjarige Kolganzen zijn er echter ook overjarige Rietganzen, bij welke dit kenmerk weinig of niet ontwikkeld is. Anderszids kan bij bepaalde juvenielen de "zijstreep" volledig ontwikkeld zijn in het voorjaar. Naumann (1902) noemde deze streep een waardevol veldkenmerk, maar deze auteur noemde geen uitzonderingsgevallen.

2) Bij overjarigen zijn de uiteinden der middelste en grote vleugeldekveren wit gezoomd, zodat ter plaatse witte, regelmatig geordende dwarsstrepen ontstaan. Bij juvenielen zijn deze witte zomen smaller of afwezig (Bauer en Glutz, 1968), of zij zijn bruiner (Witherby e.a., 1949; Dementiev en Gladkov, 1952). Dit geeft voor de waarnemer op de middelste en grote vleugeldekveren minder duidelijke dwarsstrepen, met een veelal gewolkt en ongeordend beeld. Helaas heeft dit veldkenmerk in het latere seizoen een geringere waarde, doordat ook juvenielen goed zichtbare dwarsstrepen kunnen krijgen.

3) De vederen van de lichaamszijden en van de flanken van overjarigen hebben witte eindzomen, hetgeen voor de waarnemer afwisselende lichte en donkere dwarsstrepen geeft. Volgens eigen gegevens ontbreken deze bij juvenielen, maar zij kunnen door een vroege rui zelfs in december reeds zichtbaar worden.

4) Bij juvenielen kan men donkere vlekken op de borst- en buikzijden aantreffen. Zulke exemplaren vertonen geregeld een bleke borst en/of buik. Door ons is waargenomen, dat deze goede kenmerken lang niet altijd aanwezig zijn en ook overjarigen vertonen meermalen deze donkere vlekken.

5) De oranjegele snavelkleur van de overjarigen is bij de juvenielen lichter en het gekleurde deel is meer beperkt in oppervlakte. Maar voor de veldwaarnemer is dit kenmerk niet altijd goed zichtbaar en tevens kan de belichting misleidend zijn. Toch vonden wij de snavelkleur in de regel een bruikbaar kenmerk in de vroege winter.

De uitzonderingsgevallen in acht nemend, kunnen wij besluiten, dat geen enkel veldkenmerk op zichzelf tot een klasse-indeling kan leiden. Alleen de beschouwing van het geheel der kenmerken laat een klasse-indeling toe. Door de voortschrijdende rui van de juvenielen gedurende het winterseizoen, valt in februari-maart de klasse-indeling heel wat moeilijker. Volgens eigen bevindingen kunnen in deze periode tot 5% der vogels niet worden ondergebracht in een klasse.

II. Het percentage juvenielen

De resultaten van het onderzoek tijdens drie opeenvolgende winters zijn aangegeven in Tabel 1.

Tabel 1. Percentage juvenile Rietganzen *Anser fabalis* gedurende drie winters in het zuiden van Zeeland.

Table 1. Proportion of juveniles among Bean Geese during three winters in the south of the province of Zeeland.

Winter	Aantal tellingen	Aantal waargenomen eks.	Aantal juv.	% juv.	Betrouwbaarheidsgrenzen voor $\alpha = 95\%$
Winter	Number of counts	Number of observed birds	Number of juv.	% juv.	Fiducial limits for $\alpha = 95\%$
1969/1970	4	269	82	30,4	$\pm 5,6$
1970/1971	6	918	266	29,0	$\pm 3,0$
1971/1972	9	873	169	19,3	$\pm 2,8$

Uit een statistische berekening, die steunt op de aan- of de afwezigheid van een bepaald kenmerk (Schwartz, 1963), in dit geval het juveniel kenmerk, blijkt dat, bij herhaling van de proef, 95% der waarnemingen tegenover het aantal gecontroleerde exemplaren zullen variëren tussen 24,8% en 36,0% juvenielen voor de winter 1969-1970 en tussen 26,0% en 32,0% juvenielen voor de winter 1970-1971. Deze berekeningen zijn wel onderhevig aan kritiek, doordat niet met zekerheid geweten is of de jonge Rietganzen volgens het toeval over de groepen in Zuid-Zeeland zijn verdeeld. Toch is het kenmerkend, dat de winter 1971-1972 waarden gaf, gelegen tussen 16,5% en 22,1%; dit is in overeenstemming met het geringe aantal eerstejaars Kol., Brand- en Rotganzen, dat op diverse data en plaatsen in Zeeland is waargenomen. Evenals voor deze soorten bleek dus ook voor de Rietgans het broedseizoen in 1971 niet gunstig.

III. Waarnemingen van familieverbanden

Familieverbanden zijn bij de Rietgans moeilijker te onderscheiden dan bij de Kolgans. Naast een geringer verschil tussen het kleed van overjarige en jonge vogels gedragen Rietganzen zich ook anders tijdens het fourageren: de gerangeerd in een smalle strook, lopen zij in min of meer snel tempo de akkers af. In deze gelederen komen gewoonlijk heel wat alleenstaande vogels voor. Het is dikwijls de vraag tot welk familieverband zij precies kunnen behoren. Bij de Kolgans daarentegen vindt men regelmatig familiegroepjes, die zich verwijderen van de centrale, compacte groep; bij de Rietgans is dit veel minder het geval.

Alle gedurende de drie winters waargenomen familieverbanden zijn aangegeven in Tabel 2.